

LASTENSUOJELURATKAISUT JA JURIDIikka

J. P. Roos kirjoitti Yhteiskunta-politiikka-lehden numeroon 5/2001 otsikolla ”Mitä oikein opimme K & T:n tapauksesta?”. Haluaisin hieman tarkentaa ja laajentaa Roosin antamaa kuvaa suomalaisten lastensuojelutapausten käsittelystä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja niistä johtopäätöksistä, joita tuomioistuimen ratkaisuksista voidaan tehdä.

Haluan erityisesti kiinnittää huomiota kahteen seikkaan. Ensinnäkään en voi yhtyä Roosin näkemykseen siitä, että K & T:n tapaus olisi jonkinlainen suomalaisen lastensuojelun asiakastapauksen arkkityyppi. Tapaus on toki kiinnostava ja merkittävä. Haluaisin kuitenkin korostaa sitä, että Suomessa on tehty Euroopan ihmisoikeussopimuksen ratifioinnin eli vuoden 1991 jälkeen toistakymmentätuhatta huostaanottoa, näistä valtaosa isoissa kaupungeissa. Edustaako K & T, yksittäinen pienen kunnan lastensuojelutapaus, niin kattavasti ”suomalaista lastensuojelukäytäntöä”, että sen pohjalta voidaan tehdä laajoja päätelmiä siitä, miten lastensuojelutyötä yleisesti Suomessa hoidetaan? Toiseksi haluan kiinnittää huomiota siihen, että Roos kirjoittaa ikään kuin K & T:n tapaus olisi ainoa, josta Suomen osalta on saatu ratkaisu. Näinhän ei ole, vaan päätöksiä on useampia. Käyn niitä seuraavassa lyhyesti läpi.

SUOMEA KOSKEVAT EUROOPAN
IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN
TUOMIOT JA PÄÄTÖKSET

K & T:n tapauksen tuomio on kiinnostava ja opettavainen, kuten Roos aivan oikein toteaa. Se korostaa kiireelliseen huostaanottoon, perheen jälleenyhdistämistavoitteeseen ja tapausmisrajoituksiin liittyvää harkintaa ja viranomaisen erityistä aktiivisuusvelvoitetta. Viranomaisen on syytä arvioida huostaanoton jatkamisen perusteita entistä perinpohjaisemmin – tai, koska kyse on juridisesta arviointiprosessista, on opittava muotoilemaan toiminnan perusteet paremmin oikeudelliselle kielelle ja oikeudelliseen ajatteluun sopiviksi ja kirjaamaan ne asiakirjoihin yksityiskohtaisemmin, kuin tähän asti on tehty. K & T:n tapaus on myös merkittävä sikäli, että nyt ensimmäistä kertaa todettiin viranomaisen loukanneen vastasyntyneen kiireellisellä huostaanotolla Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artiklan suojaamia oikeuksia perhe-elämään. Viranomaiset ryhtyivät tuomioistuimen mukaan ylimitoitettuun toimenpiteeseen, koska kyseessä ei ollut hätätapaus; lapsen ei katsottu olleen sairaalaympäristössä välittömässä vaarassa. Päätöksen tekeminen on ollut tuomioistuimelle vaikeaa: tämä osa tuomiosta on syntynyt äänestyksen jälkeen ja kohtaan liittyy useita eriäviä ja yksi rinnakkainen mielipide. Ihmisoikeustuomioistuin ei todennut ihmisoikeusloukkausta isomman lapsen kiireellisessä huostaanotossa, kummankaan lapsen varsinaisessa huostaanotossa eikä sijaisperheeseen sijoittamisessa. Kaikki tehdyt päätökset todettiin lisäksi lainmukaisiksi.

Jostakin syystä Roos haluaa nähdä kiireellisen huostaanoton ja varsinaisen huostaanoton yhtenä ja samana asiana, vaikka todellisuudessa on kyse kahdesta hyvin erilaisesta päätöksestä, joilla on erilaiset tavoitteet; olkoonkin, että huostaanoton edellytysten (lastensuojelulain 16. §) on molempien päätösten kohdalla täyttyttävä. Kiireellinen huostaanotto on Matti Mikkolaa ja Jarkko Helmistä (1994, 175) siteeratakseni ”väliaikaispäätös, joka antaa mahdollisuuden lapsen välittömään suojeluun sekä aikaa huollon tarpeen perusteellisempaan selvittelyyn”. Kiireellinen huostaanottopäätös joudutaan tekemään nimensä mukaisesti tilanteen vaatimusten vuoksi yleensä nopeasti ja sillä hetkellä käytettävissä olevan tiedon varassa. Kiireellinen huostaanotto voidaan tehdä vanhempaa kuulematta, eihän esim. pienen lapsen heitteillejättötapauksessa vanhemman olinpaikka välttämättä ole tiedossa. Varsinainen huostaanotto taas on pitkäaikainen (se on voimassa ”toistaiseksi”, yleensä kyse on vuosista) ja ehdottoman viimesijainen lapsen asumista koskeva päätös ja antaa sosiaalilautakun-

nalle oikeuden määrätä lapsen olinpaikan. On melko tavallista, että lapsella on takanaan useampia kiireellisiä huostaanottoja ennen varsinaisen huostaanotto päätöksen tekemistä. Toisaalta on lapsia, joilla on yksi tai useampi kiireellinen huostaanotto ilman, että heitä koskaan otetaan varsinaisesti sosiaalilautakunnan huostaan. Useimmat lasten sijoitukset tapahtuvat nykyään avohuollon tukitoimina ja sijoitusten tarkoituksena on auttaa koko perhettä niin, että lapsi voi jatkaa asumista omassa kodissaan (ks. esim. Heino & Rantanmäki).

Kun puhutaan huostaanotoista, on K & T:n tapauksen lisäksi syytä tarkastella toista – jostaakin syytä lähes unohdettua – Suomen saamaa tuomiota, jonka tuomioistuimien antoi samaan aikaan K & T:n ensimmäisen päätöksen kanssa 27.4.2000. Tässä L:n tapauksessa oikeus otti kantaa siihen, olivatko kahden lapsen huostaanotto, huostassa pidon jatkaminen ja lasten ja vanhempien sekä lasten ja isovanhempien yhteydenpidon rajoitukset rikkoneet oikeutta perhe-elämän suojaan (edellä mainittu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artikla). Lisäksi tutkittiin tehokkaan oikeussuojakeinon olemassaoloa ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Valittajina olivat 1- ja 5-vuotiaina huostaan otettujen lasten isä ja isoisä. Huostaanotto päätösten perusteluina olivat toisen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja toisen lapsen kohdalla vaara joutua hyväksikäytetyksi, äidin vaikeat mielen-terveysongelmat ja vanhempien väliset ongelmat sekä vanhempien kykenemättömyys tarjota lapsille ikätasoon nähden tarpeellisia virikkeitä ja perustur-

vallisuutta viranomaisten tarjoamasta avusta ja tuesta huolimatta. Yhteydenpidon rajoituspäätösten perusteluina olivat mm. isovanhempien käytös, jonka katsottiin häirinneen lasten elämää sijaisperheessä ja vaarantaneen lasten myönteisen kehityksen, lasten haluttomuus tavata isoisänsä sekä toisen lapsen isää kohtaan osoittama pelko ja haluttomuus tavata isää useammin kuin muutaman kerran vuodessa.

L:n tapauksessa Suomi tuomittiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6. artiklan (ns. fair trial -pykälä) perusteella siitä, ettei suullista käsittelyä läänioikeudessa ollut järjestetty vanhempien vaatimuksesta huolimatta. Sen sijaan sosiaalitoimen päätökset liittyen lasten huostaanottoon ja vuosia jatkuneisiin tiukkoihin tapaamisrajoituksiin eivät olleet loukanneet valittajien ihmisoikeuksia. Tuomioistuimen mukaan lasten etu oli oikeuttanut viranomaiset rajoittamaan lasten tapaamisia sekä vanhempien että isovanhempien kanssa; rajoituksia voitiin siis pitää välttämättöminä demokraattisessa yhteiskunnassa. Suomen valtio tuomittiin maksamaan valittajien oikeudenkäyntikulut, sen sijaan varsinaista rahallista vahingonkorvausta ei määrätty.

Jo näiden kahden päätöksen tarkastelu osoittaa, ettei johtopäätösten tekeminen tuomioistuimen päätöksistä ja niiden käytännön työntekijöille asettamista velvoitteista ole yksinkertaista. Tuomioistuin käytännön prosessuaalisen luonteen vuoksi on jatkuvasti tarkasteltava uusia päätöksiä ja tulkittava niiden sisältöä, erityisesti päätösten perusteluita. Kuten Kari Matela (2000, 16) muistuttaa, tuomioistuin ei edes pyri määrittelemään huostaanoton tai muun

päätöksenteon riittävän hyviä syitä eikä siis anna käytännön työntekijöille konkreettisia, yksityiskohtaisia malleja siitä, kuinka toimia jokaisessa huostaanottoa tai tapaamisrajoitusta edellyttävässä tilanteessa. Tuomioistuimien painottaa toistuvasti sitä, että valtiollisten viranomaisten harkintamarginaali huostaanottoasioissa on suuri. Tavoitteena ei ole luoda yhtenäistä ”eurooppalaista huostaanottokäytäntöä”, koska Euroopan maat ovat sekä kulttuuriltaan ja perhe-elämään liittyviltä arvoiltaan että viranomaisten roolia määrittävien säädösten osalta varsin erilaisia. Ihmisoikeusratkaisuja tulkittaessa olisikin kyettävä näkemään tapausten kirjo ja erilaisuus ja osattava päätellä, missä suhteessa tuomioistuimen aiemmat päätökset ovat kulloiseenkin uuteen tapaukseen, kuinka samankaltaisista olosuhteista ja tutkittavista faktoista on kyse (ns. faktakuvausten vertailu). Jos meillä on pohdittavanamme tapaus, joka muistuttaa enemmän L:n kuin K & T:n tapausta, on tarkasteltava, millainen päätös L:n (tai sitä muistuttavien vastaavien eurooppalaisten tapausten) suhteen on tehty ja miten se on perusteltu.

Varsinaisten tuomioiden lisäksi on hyvä perehtyä ihmisoikeustuomioistuimen ns. admissibility-päätöksiin, koska myös ne osaltaan linjaavat eurooppalaista ihmisoikeuskäytäntöä ja antavat osviittaa siitä, missä kulkee viranomaisten harkintavallan ja mielivallan raja. Näissä tutkittavaksi ottamista koskevis- sa käsittelyissä tuomioistuin päättää, onko ihmisoikeusloukkausta mahdollisesti tapahtunut. Jos valitus on ilmeisen perusteton (”manifestly ill-founded”),

päättyy sen tie ihmisoikeustuomioistuimessa tähän. Ne tapaukset, joissa ihmisoikeusloukkauksen mahdollisuus on olemassa, otetaan tarkemmin tutkittaviksi. Samalla päätetään siitä, mitkä valittajan esille tuomista asioista tutkitaan ja mitkä jätetään käsittelyn ulkopuolelle. Suomalaisia lastensuojeluasioita koskevia admissibility-päätöksiä on tähän mennessä saatu seitsemän. Kuusi tapausta on hylätty ilmeisen perusteettomina (näistä yksi koski mm. vastasyntyneen kiireellistä huostaanottoa ja lasten olinpaikan salaamista vanhemmilta), yksi otetaan tuomioistuimen tutkittavaksi.

Roos toteaa, että K & T osoittaa, miten nykyisen lainsäädännön vallitessa voidaan toimia. Tämä on aivan totta. Sen sijaan K & T ei osoita, että näin toimittaisiin jatkuvasti tai säännönmukaisesti tai useimmiten tai ylipäänsä muulloin kuin tuossa kyseisessä tapauksessa. Se, mikä on mahdollista, ei kerro, mikä on tyypillistä. Jo edellä mainittuihin tapauksiin perehtymällä huomaa, että ”suomalaisen lastensuojelukäytäntö” on paljon mutkikkaampi asia kuin millaisena Roos sen esittää ja että tapausten kirjo ja moninaisuus on suuri. Enemmän voitaneenkin puhua lukuisista lastensuojelun käytännöistä kuin yhdestä ainoasta käytännöstä, joka voitaisiin yhdessä tuomioistuin-käsittelyssä joko siunata tai todeta kelvottomaksi. Lisäksi on muistettava, että tapausten käsittelyaika ihmisoikeustuomioistuimessa on huomattavan pitkä ja että K & T:n tapahtumat sijoittuvat 90-luvun alkupuolelle. On todennäköistä, että S:n kunnassakin on kehitetty lastensuojelutyötä ja otettu käyttöön uudenlaisia menetelmiä 90-luvul-

la, joka on lamasta huolimatta ollut sangen voimakasta työikäntäntöjen muutoksen aikaa (ks. esim. Heino 1999).

LASTENSUOJELUTYÖN JURIDISOITUMINEN

Kiinnostavaa Roosin argumenteissa on se, että kun hän vaatii sosiaalityöhön ja erityisesti sen valvontaan lisää juridiikkaa (hän tuntuu kannattavan juridikan lisäämistä ja ylipäänsä uskon juridisten ratkaisujen ja juridisen säätelyn paremmuuteen; ks. esim. Roos 2000), samanaikaisesti hän kritisoi nimenomaan juridisia toimintakäytäntöjä. Hän arvostelee juuri niitä piirteitä sosiaalityössä, joita oikeudellistuminen on lisännyt ja todennäköisesti tulee edelleen lisäämään (ks. esim. Sinko 2001).

Roos kertoo huolestuneena siitä, millaista informaatiota tapauksessa on käytetty viitaten informaation yksityiskohtaisuuteen ja luottamuksellisuuteen. Hän ei ota huomioon sitä, että nimenomaan juridinen käsittely vaatii yksityiskohtaista ja yksilöityä tietoa: kuka teki mitä ja milloin, millaisissa oloissa, kenen nähden jne. Tämä on juuri sitä näyttöä ja nämä ovat juuri niitä faktoja, joiden perusteella oikeusistuin tekee päätöksensä. Sosiaalityöntekijöille on opetettu, ettei riitä, jos dokumentointi on tasolla ”koti oli suhteellisen siisti” tai ”vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on ongelmallista”, vaan kaikki on kirjotettava ”auki”. Tapahtumien kulku on kirjattava mahdollisimman avoimesti, selkeästi ja yksityiskohtaisesti (Tarukannel 2001). Oikeusoppineiden yhdenmukainen ohje sosiaalityöntekijöille kuuluukin: perustele, perustele ja perustele! Peruste-

luista muodostuu näyttö, ja perusteluja ovat relevantit faktat – kuka, mitä, missä, milloin jne.

Nimenomaan päätösten perusteleminen faktojen ja yksityiskohtaisen kuvauksen kautta on merkityksellistä demokraattisessa yhteiskunnassa ja oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä. Juuri perustelemisenhan nähdään estävän mielivaltaa ja antavan viime kädessä mahdollisuudet päätöksen arviointiin ja muutoksenhakumenettelyyn, siis kansalaisen repressiiviseen oikeussuojaan (ks. esim. Tarukannel & Jukarainen 1999, 289). Ihmisoikeustuomioistuin tutkii viranomaistoimenpiteiden välttämättömyyttä demokraattisessa yhteiskunnassa nimenomaan perustelujen asianmukaisuuden ja riittävyyden kautta.

Lastensuojelun sosiaalityön suuri haaste tällä hetkellä onkin, kuinka kirjoittaa vaikeista, ristiriitaisista ja vastenmielisistäkin asioista (asioista, joista ihmiset eivät usein halua edes kuulla) niin, että oikeudellisen dokumentoinnin kriteerit täyttyvät mutta että silti voidaan samanaikaisesti säilyttää sosiaalityöhön olennaisesti liittyvä kunnioitus asiakasta kohtaan. Kuinka kirjoittaa huostaanottoon johtaneista tapahtumista niin, että rehellisesti ja aidosti kuvaa lapsen hätää, pelkoa ja ahdistusta mutta silti pystyy jakamaan myös vanhemman hädän ja ahdistuksen lapsensa menettämisestä (ks. Granfelt 1998, 29)? Kuinka kirjoittaa aidosti ja rehellisesti niin, että jokainen osapuoli pystyy tekstiä lukemaan – nyt ja vielä vuosien kuluttuakin. Juridisen ajattelun mukaan voidaan asettua vastakkain, olla vain yhdellä puolella. Sosiaalityössä tämä ei ole mahdollista:

sosiaalityöntekijän on oltava korrekti vanhempaa kohtaan silloinkin, kun lapsi joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle, ja tällaisissakin tapauksissa vanhemmalla on oikeus säilyttää itsekunnioituksensa. Äärimmäisissä tapauksissa on kyse pahoista ja järkyttävistä asioista, lapsen vahingoittamisesta. Silti työskentelyn on jatkuttava. Kontrolli on lastensuojelussa mahdollista (jopa välttämätöntä), tuomitseminen ja syrjäyttäminen sen sijaan eivät.

Tosiasiassa viranomaisten ja biologisten vanhempien välinen suhde harvoin katkeaa huostaanottoon, joskus työskentely voi olla huostaanoton jälkeen jopa entistä intensiivisempää. Kun Roos näkee sosiaaliviranomaiset ja biologiset vanhemmat pelkäänsä toistensa vastustajina, hän ei oivalla työn prosessinomaisuutta, jatkuvuutta ja positioiden muuttumista ajan myötä. Vastentahtoisen huostaanotonkin jälkeen voi sosiaalityöntekijän ja vanhemman välille syntyä hyvä ja luottamuksellinen asiakassuhde, niin ristiriitaiselta tai yllättävältä kuin se saattaa kuulostaakin. Pelkkä huostaanotto prosessiin tuijottaminen ei todellisuudessa tee oikeutta sosiaalityön arjelle, koska se ei näytä sitä pitkää, pitkää kaarta, joka asiakkuudesta usein tällaisessa vaikeassa, pitkällistä työskentelyä edellyttävässä tapauksessa muodostuu.

Roos on myös huolissaan lastensuojeluviranomaisten laajamittaisesta tietojenhankinnasta. On selvää, että tilanne, jossa perheestä kerätään tietoja eri tahoilta, ei ole vanhemmalle – eikä aina lapsellekaan – miellyttävä. Miellyttävyys ei kuitenkaan voi olla lähtökohtana silloin, kun kyse on toiminnasta tai toimen-

piteestä, jolla turvataan lapsen oikeudet ja elämä. On vaikea kuvitella, mikä muu voisi paremmin turvata mahdollisimman tasapuolisen ja oikeudenmukaisen päätöksenteon kuin juuri laajamittainen tietojenhankinta. Eikö se, ettei sosiaalityöntekijä toimi pelkästään omien kokemustensa ja näkemystensä pohjalta vaan kuulee laajalti eri asiantuntijoita, juuri estä mieli-valtaisten ja yksipuolisten viranomaispäätösten tekemistä? Eikö tässä itse asiassa ole kyse juuri senkaltaisesta perusteellisesta ja asiantuntijuutta hyödyntävästä viranomaistoiminnasta, jota 60-luvun pakkoauttajakeskustelussa vaadittiin, kun oltiin huolestuneita sosiaaliviranomaisten kevytmielisestä suhtautumisesta yksilön vapauteen (ks. esim. Sirén 1967, 85)?

MUUTAMA AJATUS DEMOKRAATTISESTA YHTEISKUNNASTA

Roos vastustaa huostaanottoja, koska hän pitää niitä tarpeettomina nyky-yhteiskunnassa. Hänen kuvaamassaan nyky-yhteiskunnassa viranomaisten tärkein tehtävä on palauttaa lapsi kotiin – sa kuin mikä tahansa lainaksi annettu tai hetkellisesti hukkateille joutunut esine. (On tietenkin virkistävää, että kaikenlaisten huolidiskurssien lomassa saamme lukea tekstiä, joka huokuu luottamusta biologiseen perheeseen ja sen hyvytyteen.) Samaan hengenvetoon Roos puhuu demokraattisesta yhteiskunnasta. Mutta millainen demokraattinen yhteiskunta on sellainen, jossa huostaanotto on tarpeeton toimenpide? Huostaanotto nimittäin näyttäytyy myös oikeutena, jos sitä katsotaan lapsen näkökulmasta: lapsella on joissakin oloissa oikeus tulla otetuksi

huostaan, oikeus päästä pois sieltä, missä on. Kyse onkin siitä, millaisia valintoja yhteiskunnassa halutaan tehdä, kenen ehdoilla halutaan toimia, kenen ihmisarvoa ja oikeutta inhimilliseen elämään halutaan viime kädessä suojella.

Ja mikä lopulta onkaan itse kunkin käsitys demokratiasta, kansanvallasta, mikä on se kansa, jonka vallasta puhutaan, keitä tuohon kansaan kuuluu? Aikuisia, täysi-ikäisiä, vanhempia? Ovatko lapset (edelleen) kansan, kansalaisuuden ja ihmisyyden ulkopuolella? Ja yhdistyykö tähän vielä vahvasti idealisoitu kuva hyvästä, pyhästä perheestä, jonka helmassa kenelläkään ei voi olla paha olla? Ajatus ei sinänsä tietenkään ole outo eikä kovin vanhakaan. Kirjoittaahan Liisa Nieminen (1999, 129), että Suomi ei ole ollut mikään edelläkävijämaa naisten ja lasten itsemääräämisoikeuden turvaamisessa ja että naisten ja lasten oikeudet – myös oikeus yksityiselämään – on alettu tunnustaa vasta 90-luvulla.

On muistettava, että puhuttaessa lastensuojelusta se tavoiteltu päämäärä, jota vasten toimien välttämättömyyttä ihmisoikeustuomioistuimessa tutkitaan, on aina lapsen etu. Lapsen etu ei ole vain kuollut kirjainyhdistelmä tai jokin helposti sivuutettava fraasi, vaan kansainvälisissä sopimuksissa ja omassa kansallisessa lainsäädännössämme määritelty lastensuojelutyön lähtökohta ja tavoite, jota vasten ihmisoikeussopimuksen 8. artiklan vaatimusta perheen jälleenyhdistämisestä on aina punnittava. Jälleenyhdistämisvelvoite on viranomaisille vakava harkinnan paikka, mutta se ei ole mikään automaatti. Velvoite voidaan toteuttaa vain ja ainoas-

taan, jos se palvelee lapsen etua. Jos lapsen etu nähdään vain ”lapsen etuna” tai ns. lapsen etuna, turvataanko vain aikuisten oikeudet ja lapselle ainoastaan oikeus ja velvollisuus olla vanhemmalle, hänen tahdolleen, määräysvallalleen ja jopa miellivallalleen alistainen tilanteesta riippumatta? Juuri tällaisesta aikuiskeskisestä ”demokratiasta” (adultokratiasta?) lienee kyse Roosin toivomassa mallissa, jossa vain vanhempi biologian, biologisen verisiteen, turvin, saisi käyttää perheen puheoikeutta ja määritellä lapsen edun.

Roosin käsitys siitä, että juuri modernissa yhteiskunnassa ei tarvita huostaanottoja, on kiinnostava. Voisi kai päinvastoin väittää, että niitä tarvitaan nimenomaan modernissa yhteiskunnassa, kun yksilön oikeus ihmisarvoiseen elämään on tärkeämpi hyve kuin perheen yhtenäisyys, kun lapsella on itsenäiset oikeudet ja autonomisuus eikä pelkkä alistussuhde vanhempiinsa ja valtioon ja kun perhe rakentuu enemmän tunteelle ja konkreettiselle huolenpidolle kuin muodolle, tavalle, isänvalalle tai omistussuhteelle. Jos ajatella todellista modernia perhettä, nykyperhettä, on meidän ajateltava sitä myös lapsen kautta, lapsen oikeuksien ja aseman kautta, muuten kyse ei ole modernista vaan patriarkalisesta perheestä. Sillä kuten Mika Ojakangas (2001, 134) sanoo: ”... mitä enemmän kuljetaan omistuksen ja hallinnan instituutiosta kohti rakkauden instituutiota, sitä enemmän kuljetaan kohti kriisiytyvää perhettä.” Eli perhettä, joka ei ole jähmeä ja aina sama, vaan muuttuva, altis kriisien hajottavalle voimalle samoin kuin kriisien tarjoamille mahdollisuuksille. Jos puhutaan

rakkaudesta, välittämisestä (ks. Ojakangas 2001), on oltava mahdollisuus perheen arviointiin ja lapsen oikeuksien pohdintaan, koska modernin perheen yhtenäisyys ei voi säilyä vain muodon vuoksi. Ellei perhe kykene – ja painotan tässä selvyden vuoksi, että kyse on äärimmäisestä kykenemättömyydestä, ei tavanomaisista kasvatusvaikeuksista tai tilapäisistä ongelmista – huolehtimaan välittämisestä, on jonkun muun otettava huolehdittavakseen siitä.

On myös muistettava, että toisin kuin Roos antaa ymmärtää, ihmisoikeustuomioistuin ei suinkaan tutki viranomaisten toimia ainoastaan sitä silmällä pitäen, missä nämä ovat ylittäneet valtuutensa. Viranomaisilta demokraattisessa yhteiskunnassa edellytetään myös aktiivisuutta asioiden hoidossa, ja ihmisoikeustuomioistuin voi yhtä lailla langettaa tuomion siitä, että lapsen hyväksi ei ole tehty mitään tai ei ole tehty riittävästi. Tästä on hyvänä esimerkkinä Ison-Britannian saama tuomio toukokuulta 2001 tapauksessa Z ja muut (Z and others v. the United Kingdom, 10.5.2001). Z ja perheen kolme nuorempaa lasta (A, B ja C) asuivat vuosikautia kotonaan lähes käsittämättömän puutteellisissa ja ankeissa oloissa jatkuvan psyykkisen ja fyysisen laiminlyönnin kohteina viranomaisten lähinnä seurattessa tilannetta. Tuomio langetettiin paitsi tehokkaiden oikeussuojakeinojen puutteesta myös ihmisoikeussopimuksen 3. artiklan eli ns. kidutuksenestopykälän perusteella: ”Ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.” Tuomioistuin muistuttaa päätöksessään, että 3. artikla edustaa demokraattisen yh-

teiskunnan keskeisimpiä arvoja. Tuomioistuin muistuttaa myös, että viranomaisille on annettu valta sijoittaa lapsi oman kotinsa ulkopuolelle ja tätä valtaa on myös tilanteen niin vaatiessa käytettävä. Viranomaiset eivät voi perustella toimiaan (tai oikeammin niiden puutetta) päätöksenteon vaikeudella silloin, kun kyseessä on lapsen toistuva ja tuntuva kohtelu kaltoin. Ison-Britannian valtio tuomittiin maksamaan Z:lle ja hänen sisaruksilleen epäinhimillisestä ja halventavasta kohtelusta (”inhuman treatment”, ”degrading treatment”) poikkeuksellisen suuret korvaukset, joiden yhteissumma oli 320 000 punttaa (www.dhcour.coe.fr).

En halua suinkaan vähätellä biologisten vanhempien merkitystä – kaikki lastensuojelussa toimineet tietävät, että vanhemmat ovat harvoin korvattavissa – mutta myös kukaan voi uskoa, että pelkkä biologinen vanhemmuus aina riittäisi minkäänlaisen avohuollon tukitoimien tai koko perheen sijoituksen kautta tuottamaan kykyä huolehtia lapsesta. En halua antaa kuvaa, että huostaanotto sinänsä olisi tae jostakin paremmasta; silti se on Suomen lakiin kirjoitettu viranomaisia sitova velvoite. Kun huostaanoton edellytykset täytyvät, viranomaisten on otettava lapsi huostaan. Kuten edellä mainittu tapaus osoittaa, tämä on myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kanta. Samoin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (joka on yhtä lailla osa Suomen oikeusjärjestystä kuin Euroopan ihmisoikeussopimuskin) 20. artiklaan on kirjattu lapsen oikeus vaihtoehtoiseen hoitoon, mikäli lapsen edun mukaista ei ole ”antaa hänen pysyä perhepiirissä”.

Jokainen lastensuojelun sosiaalityöntekijä tietää, kuinka vaikea ja monimutkainen prosessi huostaanotto on. Lapsen sijoitus vaikkapa sijaisperheeseen ei todellakaan ole mikään ”happy end”, minkä jälkeen viranomaiset voisivat levätä laakereillaan, vaan tästä alkaa uusi ja erittäin vaativa työsarka. On sen vuoksi vaikea uskoa, että lapsia otettaisiin huostaan muusta syystä kuin siksi, että viranomaisilla on suuri huoli ja hätä lapsen hyvinvoinnista. Yhtä lailla ihmisoikeussopimuksen ja lastensuojelulain edellyttämään huostassa pidon lakkauttamiseen täytyy selkeästi liittyä käsitys siitä, ettei huoli ja hätä enää ole ajankohtainen lapsen palatessa biologisten vanhempiensa luo.

Olipa kyse lapsen huostaanotosta tai huostassa pidon lakkauttamisesta, päätöksentekoon sisältyy aina monia epävarmuustekijöitä. Juuri tämän vuoksi lastensuojelu tarvitsee oikeudellista järjestelmää ja päätösten uudelleenarviointia. Oikeudellakaan ei silti ole tarjolla lopullista var-

muutta tai lopullista totuutta, sillä on vain ratkaisupakko. Inhimillinen elämä on aina epävarmaa, ja juuri lastensuojelussa jos missä on opittava elämään tuon epävarmuuden kanssa.

KIRJALLISUUS

Granfelt, Riitta: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998

Heino, Tarja: Lastensuojelun trendit. S. 9–32. Teoksessa: Virtanen, Päivi (toim.): Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä, 1999

Heino, Tarja & Rantamäki, Raija: Huostaanotoista. (http://www.stakes.fi/huosta/julkaisuja/heino_&rantamaki.pdf)

Matela, Kari: Ihmisoikeustuomioistuin hyväksyy perustellut huostaanotot. Sosiaalityöntekijä 4/2000, 16–18

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko: Lastensuojelu. Helsinki: Kareractio, 1994

Nieminen, Liisa: Yksityiselämän ja perhe-elämän suoja perusoikeutena. S. 107–147. Teoksessa: Nieminen, Liisa (toim.): Perusoikeudet

Suomessa. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus, 1999

Ojakangas, Mika: Pietas – kasvatuksen mahdollisuus. Helsinki: Summa, 2001

Roos, J. P.: Omhändertagande och mänskliga rättigheter. Fallet K & T vs. Finland. 2000. (www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/omhandt.htm)

Roos, J. P.: Mitä oikein opimme K & T:n tapauksesta? Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 5, 471–478

Sinko, Päivi: Lastensuojelu, juri-disoituminen ja lapsen oikeudet. S. 128–149. Teoksessa: Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapolitiittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset – Rädda Barnen, 2001

Sirén, Pirkko: Ei kotia, ei koulua. S. 78–107. Teoksessa: Eriksson, Lars D. (toim.): Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi, 1967

Tarukannel, Veijo: Juridiset tapausesimerkit. Luento. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattikoulutus, Kuopio 16.6.2001

Tarukannel, Veijo & Jukarainen, Heikki: Oikeudenkäynti hallintotuomioistuimessa. Tampereen yliopisto, Julkisoikeuden laitos, 1999.

PÄIVI SINKO

VASTAUS PÄIVI SINGOLLE

Päivi Sinko, jonka kanssa olen käynyt lastensuojelusta debattia jo kahden vuoden ajan, on ansiokkaasti tiivistänyt eräitä erimielisyyksiämme K & T:n tapausta koskevan kirjoitukseni kommentteihinsa. Vastaan tässä vain joihinkin – ja mielestäni olennaisimpiin – kysymyksiin. Lukijan kannattaa olla tietoinen

siitä, että kyseessä on vain jäävuoren huippu.

Yksi keskeinen aihe on ollut se, mikä on K & T:n tapauksen merkitys. Sen merkitys on suuri meille, joiden mielestä suomalaisen lastensuojeluun sisältyy ongelmia, kun taas Singon kaltaiset puolestapuhujat kokevat kyseessä olevan kiusallinen poik-

keustapaus ja muistuttavat mielellään, että useimmissa tapauksissa tuomioistuin on päättänyt toteamaan valitukset aiheettomiksi. Sinko lähtee siitä, että kyseessä on täydellinen symmetria: jos valitus todetaan aiheettomaksi, niin kyse on täysin vastaavasta asiasta kuin silloin, kun valitus todettaisiin aiheelliseksi.